

ג' בחשוון תשפ"א. 21.10.2020

גיליון מס' 731

פרשת נח

תובנות מסיפור המבול

מאת גילי זיוון. קיבוץ סעד

שלושה עקרונות חשובים אני לומדת מסיפור המבול: כוחה של בחירה חופשית, מעט צניעות באשר לכוחנו, ומקור התביעה לשמור על חיי אדם.

"וַיֵּרָא ה' כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשְׁבַת לִבּוֹ רָק רַע כָּל הַיּוֹם. וַיִּנְחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֵל לִבּוֹ" (ו, ה-ו). אולי כבר התרגלנו להאנשה (אנתרופומורפיזם) של האל בסיפורי בראשית, אבל הפעם חורג הפסוק מהעניין הסגנוני ומודיע לנו כי אלוהים, בורא עולם בכבודו ובעצמו מחרט ! היצירה שהוא ברא בועטת בבוראה. מה קרה? הוא טעה במינון? הוא לא ידע מה הוא בורא? עכשיו הוא מגלה ש"כל יֶצֶר מַחְשְׁבַת לִבּוֹ" של יציר כפיו "רק רע כל היום"?

נדמה לי שכאן נלמד עיקרון מכונן בתפיסה המוסרית של המקרא. עקרון שמלווה את סיפורי המקרא כולם, מסיפור אדם וחווה בגן עדן ועד נביאים אחרונים, וזהו עיקרון הבחירה החופשית. האדם חופשי לבחור, ואולי זהו צלם האל שבו. לעתים בחירותיו מעציבות את א-לוהים, וא-לוהים מתחרט על היד החופשית שהוא נתן לאדם, אבל אלו כללי המשחק. בספר יונה מתחרט האל גם על החלטתו הראשונית להרוס את ננוה. אלא שהפעם "וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְרָכָם הֲרַעְיָה, וַיִּנְחֶם הָאֱלֹהִים, עַל-הֲרַעְיָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה" (יונה ג, ג). גם כאן לבחירה האנושית משקל גדול יותר מגזרת האל.

בסיפור המבול א-לוהים מבקש למחוק את החרפה ולהציל רק משפחת אחת וכמה נציגים של החי, אבל מעתה והלאה גם התערבות כזו איננה בארסנל התגובות של האל. כפי שיאמר במפורש: וַיֹּאמֶר יְהוָה לִבּוֹ לֹא אֶסֶף לְקַלְל עוֹד אֶת-הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם, [...] וְלֹא אֶסֶף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי פֶּאֶשֶׁר עֲשִׂיתִי" (ח, כא). ככל שנתקדם בסיפורי התנ"ך כך בחירתו החופשית של האדם תלך ותתרחב, ואילו התערבותו הישירה של האל תלך ותצטמצם, כמו הורים שבנם בגר והחלטותיו בידיו - האם לרחם או להתאכזר? האם לתמוך או לחמוס? - הכול תלוי בנו.

"וַיִּשְׁאָר אֵךְ נֹחַ וְאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבָה" (ז, כג) - בשביל מה היה צריך להשאיר את נח וכל אשר אתו בתיבה? למה בורא עולם לא היה יכול להתחיל הכול באמת מהתחלה, לברוא יקום חדש? למה לא לברוא אדם מסוג אחר, אולי קצת פחות תאוותני והרסני? מה הרעיון שמסתתר מאחורי הישרדות תיבת ה"טיטאניק" הזאת שבנה נח?

נדמה לי שמהסיפור על ספינת הניצולים אפשר ללמוד שאי אפשר לעשות "ריסט" על הכול ולהתחיל באמת מחדש. כי בלי שורשים אין קיום לעץ ואין קיום לאדם. א-לוהים היה צריך את תיבת נח כדי לשמר את העבר ולהביאו לעולם החדש. תיבת נח, היא סיפור על עולם חדש שלא נבנה רק על הריסות הישן, אלא גם על הירושה

מהעולם הישן. אנחנו תמיד נשענים על מה שהבאנו מבית אבא ואמא, על התרבות שלתוכה נולדנו, ועם המטען הזה אנחנו ממשיכים. אנחנו משנים ומחדשים, אבל אף פעם לא מתחילים מדף חלק. "אליק לא בא מן היס". גם ניצולי המבול של המאה העשרים גילו שלא כדאי לזרוק הכול כדי לבנות עולם חדש. חסידי מרקס לא צדקו כשביקשו "עולם ישן עדי היסוד נחריבה [...]. את עולמנו אַז נְקִימָה, לא כְּלוּם מְתָמוּל, מְחָר – הַפֵּל. (האינטרנציונאל, 1871). אף פעם איננו מתחילים באמת מדף לבן וכדאי שנכיר בכך.

"כִּי בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (ט,ו) שבפרשת נח מתכתב עם פרק א' בספר בראשית – פרק הבריאה החגיגי. הולדת שת בן אדם אחרי רצח הבל ע"י קין (פרק ה'), ציינה התחלה מחודשת, וכך אף נח ובני ביתו היוצאים מן התיבה מתחילים מחדש, והפעם אחרי ההשמדה הנרחבת, והברכה המשמעותית ביותר היא "פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ (ט, א) המקבילה לנאמר בפרק א': "פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכַבְּשֶׁהָ" (א, כא).

אך הפעם, כאן בפרק ט', בין הברכה על הפיריון והשליטה בטבע (פרק ט, פס' ב-ג) לברכת הפיריון שבפס' ז': "וְאִתְּם פְּרוּ וּרְבוּ שְׂרָצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ-בָהּ", יש גם אזהרה חמורה: "שִׁפְךָ דַם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ. כִּי בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (פסוק ו). איזה הבדל עצום ישנו בין פרק א' לפרק שלנו.

בריאת האדם בצלם אֱלֹהִים נזכרת בשניהם, אך אם בפרק א' זהו משפט חיווי תיאורי, הרי שבפרק שלנו, אחרי שמלאה הארץ חמס ואחרי שהושמדה כמעט כל האנושות, זוהי דרישה נורמטיבית. המצוי מקבל משמעות של ראוי. עובדת בריאתו של אדם (כל אדם!) בצלם א-לוהים הפכה לטעם האיסור לשפיכת הדם.

ד"ר גילי (מבצרי) זיוון, היא חברת קיבוץ סנעד. פרסמה מאמרים רבים בתחומי המחשבה הדתית בעולם פוסט-מודרני, יהדות ומגדר, ועוד. עבודת הדוקטורט שלה התפרסמה בספר "דת ללא אשליה". שימשה כמנהלת "מרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות" וכיום, מרצה ומנחה בו קבוצות בית מדרש. מנחה במכון מנדל, חברת הנהלת "עוז ושלוש", חוקרת ומציירת.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.
נגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il